

УДК: 546.48'47'24:548.4

© Никонюк Є.С.¹, Фочук П.М.², Захарук З.І.², Ковалець М.О.¹, Панчук О.Е.², 2014

¹Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне

²Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці

АСОЦІАТИВНА ДИФУЗІЯ ДОМІШКИ СРІБЛА В p-CdTe ПРИ НИЗЬКИХ ТЕМПЕРАТУРАХ

На кристалах p-CdTe методами дифузійного насичення й електропольового легування зразків різного дефектно-домішкового складу встановлено, що при низьких температурах (20-150°C) домішка срібла вводиться в положенні міжвузлових іонів Ag_i^+ ---компенсуючих донорів. При цьому домінують асоціативний механізм. Концентрація цих дефектів контролюється вмістом некомпенсованих акцепторів як у низькоомних, так і у високоомних кристалах. Як дифузійне, так і польове легування супроводжується збільшенням опору зразків на кілька порядків.

Ключові слова: CdTe, дифузія, дрейф іонів, срібло.

Вступ

Домішкові атоми срібла в кристалах телуриду кадмію є акцепторами в позиції заміщення (Ag_{Cd}) і донорами, перебуваючи у міжвузлях (Ag_i). Польове і дифузійне легування кристалів p-CdTe цією домішкою в області температур 20-150 °C супроводжується зменшенням концентрації дірок на кілька порядків, тобто при цьому вводяться компенсуючі донори в концентрації, співвимірній з концентрацією вільних носіїв у вихідному зразку [1]. Враховуючи факт сильної донорної компенсації та порівняно низьку енергію активації рухливості цих донорів ($\epsilon_a=0.40$ еВ), природно було припустити, що маємо справу з міжвузловими іонами Ag_i .

Процес міжвузлової дифузії, як правило, ускладнюється входженням міжвузлових іонів у вакантні вузли ґратки (дисоціативний механізм) або утворенням стійких комплексів – асоціатив рухомих міжвузлових донорів з нерухомими акцепторами, які присутні у вихідному матеріалі (асоціативна дифузія). У літературі немає однозначності відносно положення енергетичних рівнів акцепторів Ag_{Cd}^- і V_{Cd}^- . Та оскільки домішка срібла в позиції заміщення створює достатньо мілкий енергетичний рівень, (розміщений при $E_v + 0.11$ еВ [2] або при $E_v + 0.24$ еВ [3]), то, незалежно від положення рівня V_{Cd}^- (при $E_v + 0.05$ еВ [4] або при $E_v + 0.40$ еВ [5]), процес дисоціативної дифузії не забезпечує експериментально спостережуване переміщення рівня Фермі до положення $E_v + (0.35-0.50)$ еВ після легування [6]. Тобто у випадку реалізації дисоціативного механізму відповідаль-

на за зменшення концентрації вільних носіїв лише міжвузлова складова введеної домішки Ag_i . Тоді повна концентрація розчиненого срібла буде $[Ag]_{zar}=[Ag_i^+]+[Ag_{Cd}^-]$ і повинна суттєво перевищувати концентрацію електрично активної міжвузлової компоненти.

Якщо домінуючий асоціативний механізм, то загальна концентрація розчиненої домішки містить $[Ag_i^+]$ у вільному стані і в комплексах: $[Ag_i]_{zar} = [Ag_i^+] + [(Ag_i^+ A^-)]$, причому обидві форми - вільна і зв'язана – електрично активні. Оскільки в літературі немає даних про розчинність срібла в p-CdTe при достатньо низьких (≤ 200 °C) температурах, то остаточну відповідь на питання про домінуючий механізм дифузії може дати тільки пряме визначення концентрації розчиненого срібла у зразках різного дефектно-домішкового складу.

І. Розчинність срібла при 150 °C.

Експерименти з дифузійного насичення кристалів p-CdTe домішкою срібла проводилися при $t=150$ °C протягом 65 годин з використанням радіоактивного ізотопу Ag^{110m} . Виявилось, що однорідний розподіл домішки по товщині зразка має місце після зняття поверхневого шару товщиною 100-150 мкм. Результати вимірювань разом з деякими характеристиками досліджуваних зразків наведені в таблиці 1.

Зразки 1-4 виготовлені з нелегованих кристалів p-CdTe, в яких р-тип провідності забезпечувався відносно мілкими акцепторами з енергіями іонізації 0,05 та 0,13 еВ. І тому в області 20-150 °C концентрація дірок практично не залежала від температури

Таблиця 1
Розчинність срібла в різних зразках p-CdTe при t = 150 °C

№ зразка	$p_0, \text{см}^{-3}$ при 150 °C, до легування	$[\text{Ag}], \text{см}^{-3}$	$[\text{A}], \text{см}^{-3}$	$p, \text{см}^{-3}$ при 20 °C, після легування
1	3.7×10^{15}	4.6×10^{15}	2×10^{16}	5.1×10^{13}
2	4.0×10^{16}	8.3×10^{16}	5×10^{16}	7.4×10^{12}
3	2.0×10^{16}	1.9×10^{16}	8×10^{16}	3.2×10^{13}
4	2.7×10^{15}	2.7×10^{15}	5×10^{17}	1.2×10^{13}
5(CdTe-Ge)	2×10^{12}	8.5×10^{15}	10^{17}	$\sim 10^8$

і складала $p_0=[A]-[D]$, де $[A]$ - концентрація акцепторів, що контролюють p-провідність, $[D]$ - концентрація компенсуючих донорів. Наведені в Табл. 1 значення $[A]$ встановлені з аналізу температурних залежностей концентрації дірок при низьких температурах ($T=80-300 \text{ K}$).

З Табл. 1 видно, що зменшення концентрації дірок $\Delta p=p_0-p=p_0$, яке зумовлене дифузійним входженням домішки срібла, у зразках 3 і 4 збігається з $[\text{Ag}]$, а у зразках 1 та 2 дещо нижче від $[\text{Ag}]$. Це дозволяє віддати перевагу асоціативній дифузії та стверджувати, що $[\text{Ag}]_{\text{зар}}=p_0=[A]-[D]$. Про зразок 5, де p-провідність контролюється глибокими акцепторами ($E_v+0,60\text{eV}$) і де $[\text{Ag}] \gg p_0$, мова піде пізніше.

2. Дрейфова рухливість іонів Ag_i^+ у зразках p-CdTe різного дефектно-домішкового складу.

При реалізації асоціативного механізму міграції домішки срібла можна очікувати наявності зв'язку між швидкістю міграції іонів Ag_i^+ і концентрацією акцепторів A^- , які здатні утворювати асоціати з Ag_i^+ . З використанням методики електропольового легування (ЕПЛ) [7] визначено ефективну рухливість іонів Ag_i^+ і її температурну залежність (в області 20-150 °C) у зразках p-CdTe з різних технологічних партій.

Для реалізації цієї методики на один зі струмових контактів зразка висаджувався шар срібла з водного розчину AgNO_3 (рис. 1). До зразка прикладалася постійна напруга (15 В), при цьому контакт з шаром Ag служив

анодом. Під дією електричного поля позитивні іони срібла Ag_i^+ дрейфують від анода до катода. Оскільки іони Ag_i^+ в p-CdTe є компенсуючими донорами, то на аноді формується високоомна область, яка переміщується до катода. Проходження переднього фронту цієї області через різні перерізи зразка фіксується потенціальними контактами 1, 2, 3 як початок наростання напруги. Знаючи розміри областей та тривалість переміщення фронту вздовж них, знаходимо спочатку дрейфову швидкість іонів Ag_i^+ , а потім їх ефективну рухливість $\mu_{\text{еф}}$.

Виявилось, що значення $\mu_{\text{еф}}$ добре відтворюються для зразків з однієї партії, але у зразках різного дефектно-домішкового складу - різні. На таких же зразках досліджувалася температурна залежність рухливості дірок, при цьому вибиралися лише зразки, в яких ця залежність добре описується розсіюванням на оптичних фонах та іонізованих домішках. Це дозволяло, з використанням співвідношення Матіссена:

$$(\mu_p)^{-1} = (\mu_p^I)^{-1} + (\mu_p^O)^{-1},$$

де $\mu_p^O = 57[\exp(252/T) - 1]$ - рухливість дірок, лімітована розсіюванням на оптичних коливаннях ґратки [8], розрахувати рухливість дірок, лімітовану розсіюванням на іонізованих домішках (μ_p^I), при $T=80 \text{ K}$. Оскільки при цих температурах концентрація іонізованих центрів $N_I=2[A]$, то очевидно: $\mu_p^I \sim [A]^{-1}$. З іншого боку, в [6] для ефективної рухливості іонів Ag_i^+ , у моделі асоціативної міграції, отримано: $\mu_{\text{еф}} \sim [A]^{-1}$. Отже, можна очікувати лінійної залежності між $\mu_{\text{еф}}$ та μ_p^I .

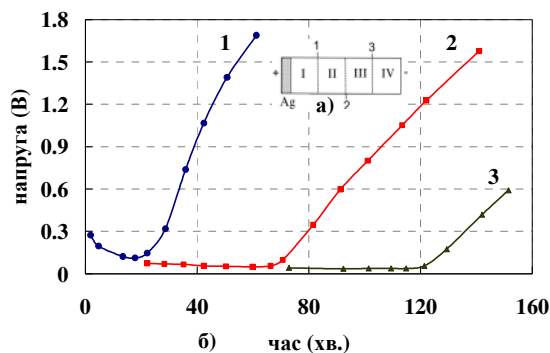

Рис. 1. Польове легування зразка p-CdTe домішкою срібла Ag_i при 80 °C:
а) геометрія зразка і контактів; б) часові залежності напруг на різних ділянках зразка: 1 - ділянка I; 2 - ділянка II; 3 - ділянка III.

На рис. 2 нанесені експериментальні значення цих величин для різних зразків, в т.ч. і зразків Табл. 1. Видно, що при $\mu_p^i < (6-8) \times 10^2 \text{ см}^2/(\text{Вс})$, що відповідає $[A^-] > 5 \times 10^{16} \text{ см}^{-3}$, експериментальні точки близькі до розрахункових значень. Водночас для таких зразків (зокрема, зразків 3 і 4) концентрація розчиненого срібла добре збігається з концентрацією дірок у вихідному матеріалі. У зразках з відносно низькою концентрацією мілких акцепторів (у тому числі, у зразках 1 і 2) експериментальні значення $\mu_{\text{эф}}$ суттєво відрізняються від розрахункових.

Відзначимо деякі причини таких відхилень. Зокрема, можливий прояв дисоціативної міграції у зразках з помітною концентрацією ізолюваних V_{Cd} . Але правдоподібніша ситуація, коли присутні глибокі акцептори з енергією іонізації, більшою за 0,15 еВ. У вихідних зразках такі центри слабо впливають на рухливість носіїв, оскільки перебувають у нейтральному стані. Але, переходячи в іонізований стан у процесі легування кристала компенсуючими донорами (рівень Фермі піднімається до $E_v + 0,50 \text{ еВ}$), такі центри можуть суттєво збільшувати значення $[A^-]$ і тим зменшувати $\mu_{\text{эф}}$.

Тепер проаналізуємо дані про розчинність Ag у зразку 5, єдиному, де $[Ag] \gg p_0$. Діркова провідність у цьому матеріалі (CdTe:Ge) контролюється глибокими акцепторами, рівні яких лежать при $E_v + 0,60 \text{ еВ}$. Концентрація таких акцепторів, визначена за вмістом домішки Ge у зразку [9], складає $\sim 10^{17} \text{ см}^{-3}$, а ступінь компенсації - $\sim 0,9$, що дає: $([A^-] - [D]) \cong 10^{16} \text{ см}^{-3}$. Це значення добре узгоджується з $[Ag]$ (Табл. 1).

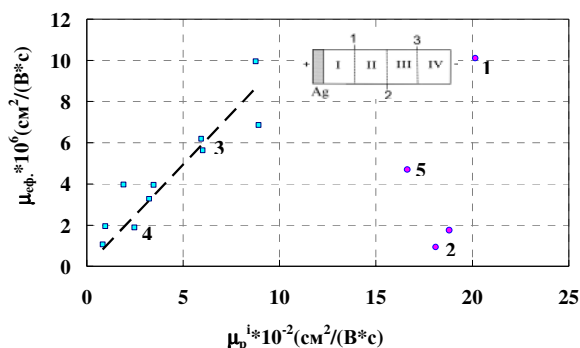

Рис. 2. Кореляція між ефективною рухливістю донорів Ag^+ ($\mu_{\text{эф}}$) при $t=80 \text{ }^\circ\text{C}$ і рухливістю дірок, що лімітується розсіюванням на іонізованих центрах (μ_p^i), при $T=80 \text{ К}$ (штрихова лінія – розрахунок).

Висновки

1. Низькоконцентраційна високорухлива складова дифузійного потоку домішки Ag вводиться у кристали p-CdTe при низьких ($t \leq 150 \text{ }^\circ\text{C}$) температурах у вигляді іонізованих міжвузлових донорів, зменшуючи на кілька порядків концентрацію вільних носіїв.
2. Внесок асоціативного механізму в дифузії і дрейф міжвузлових донорів Ag_i^+ при $t \leq 150 \text{ }^\circ\text{C}$ визначальний. У «найчистіших» зразках потрібно враховувати й інші механізми, які обмежують рухливість домішкових іонів.
3. Розчинність низькоконцентраційної міжвузлової компоненти домішки Ag у кристалах p-CdTe при $t \leq 150 \text{ }^\circ\text{C}$ контролюється вмістом некомпенсованих акцепторів у вихідному матеріалі.

Література

1. Заячковский В.П., Ковалец М.А., Кучма Н.И., Никонюк Е.С., Троцюк Н.И. Донорное легирование кристаллов теллурида кадмия примесью серебра при низких температурах. Изв. вузов, Физика, 1986, №6, с. 113-115.
2. Molva E., Chamonal J.P., Pautrat T.J. Shallow acceptors in cadmium telluride. – Phys. Stat. Sol. (b), 1982, V 109, №2, p. 635-644.
3. Ризаханов М.А., Абрамов И.Я. Акцепторы +0.24 эВ в CdTe как центры равновесной и неравновесной примесной фотопроводимости // ФТП, 1981, Т.15, №5, с.1042-1044.
4. Lorenz M.R., Segall B. Shallow and deep acceptor states in CdTe. – Phys. Lett., 1963, V7, №1, p. 18-20.
5. Takebe T., Saraie T., Matsunami M. Detailed characterization of deep centers in CdTe photoionization and thermal ionization properties. – J. Appl. Phys., 1982, V53, №1, p. 457-469.
6. М.А. Ковалец, Е.С. Никонюк, Н.И. Кучма и др. Механизм миграции междоузельных ионов серебра в кристаллах p-CdTe. Деп. В УкрНИИИТИ № 2050 – Ук. 86. Деп.
7. В.П. Заячковский, М.А. Ковалец, Н.И. Кучма и др. Обоснование методики определения дрейфовой подвижности компенсирующих доноров в кристаллах p-CdTe. Деп. в УкрНИИИТИ № 1866 – Ук. 85. Деп.
8. Jamada S. On the electrical and optical

properties of p-type cadmium telluride crystals. – J. Phys. Soc. Japan, 1960, V.15, №2, p.1940-1944.

9. Е.С. Никонюк, О.Э. Панчук, А.В. Савицкий. Исследование поведения Ge в CdTe. Неорган. матер., 1977, т.13, №3, с.415-419.

Summary

Nykonyuk E.S.¹, Fochuk P.M.², Zacharuk Z.I.², Kovalets M.O.¹, Panchuk O.E.²

¹National University of Water Management and Nature Resources, Rivne, Ukraine

²Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

ASSOCIATIVE DIFFUSION OF SILVER IMPURITIIY IN p-CdTe AT LOW TEMPERATURES

p-CdTe crystal by the methods of diffusion saturation and electrical-field doping at 20-150 °C were investigated. It was established that in the sample of different defect-impurity composition the silver dopant introduce into the position of interstitial ions Ag_i^+ -compensating donors. In this case the dominant mechanism is associative. The concentration of these defects is controlled by the content of uncompensated acceptors in both low- and high-resistivity crystals. Both diffusion and field doping is accompanied by an increase in the sample resistance by several orders.

Keywords: CdTe, diffusion, ion drift, silver.